

Fadila Nura Haver:

**debelih
tetaka**

U ovoj knjižici nalazi se izbor iz zbirke priča *Kad umrem da se smijem* Fadile Nure Haver. U Maloj kutiji objavljujemo zanimljive i aktualne tekstove pisane na jezicima balkanskih naroda – tekstove do kojih srednjoškolci i njihovi profesori inače ne bi lako došli jer ih nema u školskoj lektiri, a verujemo da im je tu mesto.

Fadila Nura Haver je kao gosta u svoju knjigu pozvala Sašu Ilića.

U Maloj kutiji objavljujemo zanimljive i aktualne tekstove do kojih se teško dolazi, kojih nema u školskoj lektiri, a trebalo bi da budu dostupni srednjoškolcima. Svaki autor u svojoj knjizi ugosti nekog drugog pisca, tako da jedno kolo Male kutije, umesto najavljenih pet, donosi deset preporuka za čitanje.

> Ako želite da svoje utiske o pročitanim knjigama podelite sa drugima, javite se na **malakutija@hotmail.com**.

> Verujemo da će vaši stavovi i preporuke ovakve knjige dovesti u knjižare.

Sedam debelih tetaka

1. Moje božanstvo cipele

Toga sam ljeta prvi put dobila nove cipele. Ako biste danas tražili da vam opišem svoje prve cipele i svoje prvo seksualno iskustvo, u vezi sa drugim imala bih reći samo toliko da je gadno žuljalo. Što se, pak, cipela tiče, iskustvo je nebesko i doseže u sam centar Andromedine magline. Blještavo bijele, sa kaišićima oko gležnja i izbockanim rupičastim leptirićima; sa mirisom koji se pamti za sva vremena; a iznutra toliko čiste da se sustežem zavući ruku u njih a kamoli nogu. Svakako, prve su noći noćile pod mojim jastukom.

Dotle sam, kao i većina tadašnje djece, cipele nasljeđivala od starije sestre, skupa sa deformacijama, mirisima, pokidanim pertlama i kaišićima, te sa odavno zaboravljenom bojom. Ništa strašno, izuzme li se činjenica da je to prouzročilo da jedno po svojoj prirodi tako banalno iskustvo bude doživljeno sa euforijom

koja mu ne priliči.

Naravno, ovo nisu bile cipele za igru. Ima li se u vidu da je školski raspust tek otpočeo, postaju jasne moje strepnje: grozne bi se stvari mogle desiti, kao recimo ta da mi do jeseni noge toliko porastu da ne mogu stati u cipele. Ili da mi ih pojede miš! Dobro, možda ih baš i ne može jesti, ali ih može reciklirati. Vidjela sam to. Otac je izvukao svoj vojnički kofer ispod kreveta kad su mu zatrebali neki važni papiri, i gle, kofer je bio pun papirnih fidelina. Mati se pomamila i stala optuživati oca kako je on kriv jer mu je već sto puta rekla da je kuća puna miševa a njega baš briga, na što se on nakliberio onim svojim osmi-jehom – udri brigu na veselje – i rekao:

– Kad slijedeći put budeš pravila rezance, ostavi miševima da ti ih izrežu.

Dakle, mogla sam samo moliti Boga da iznađe neki put na koji bi roditelji i mene povel. Ali u našoj se kući nije molilo Bogu, niti sam ja znala kako se to čini, pa sam se zato molila novim cipelama da se one sjete nekoga puteljka na koji bi mogle ići one, a ja u njima. Dječije molitve bi

morale biti uslišene, pogotovo ako se moliš cipelama, mislila sam. Zato sam svojim cipicama obećavala da ću ih čistiti i paziti kao oči u glavi.

2. Plemenska konstrukcija

Tri su faktora bitna pri usvajanju novih znanja: motivacija ili ono što čovjek hoće, sposobnost ili ono što čovjek može, i prethodno znanje ili ono što čovjek zna. U vrijeme mojih prvih novih cipela apsolutno se nisam kužila u sve one zamršene šifre ko je kome šta i zašto mu je to što jeste. Moje znanje o predimenzioniranoj plemenskoj konstrukciji bilo je gotovo zanemarljivo, izuzme li se iz toga monumentalna figura djeda, koga sam doživljavala otprilike kao mafijaši kuma. On je sve znao, sve htio i sve mogao.

Jedino ga moj otac zbog nečega nije volio. Zaključila sam to iz jedne rečenice koju mu je rekao onda kad ga je djed upitao što ne šalje djecu na vjeronauku.

– Uči ti svoju djecu govna jesti.

To je bila ta ružna rečenica od koje je djed pocrvenio kao pečeni rak. Poslije toga uvijek su

razgovarali kao što razgovaraju moj otac i učitelj: ozbiljno klimaju glavama na svaku riječ koju onaj drugi kaže.

Tih dana majka je počela učestalo spominjati svoje tetke. Meni to, svakako, ništa ne bi značilo da se u tome nije spomenuo poziv u goste. Eh, to je već imalo moć da pokrene moj mozak na hiperaktivnost. Valjalo se ubrzano prihvatiti odgonetanja čiji je ko. Tako sam načela vrlo obimnu lekciju pod nazivom: moj, tvoj, vaš, naš, njihov. Dakle, ja imam majku, moja majka ima oca, njen otac je moj djed. Ovo je lahko. Dalje, moj djed ima jednog brata i sedam sestara. Svih sedam njegovih debelih guzlatih sestara su tetke mojoj majci. Kako ne bih zapala u terminološku krizu, odustajem od objašnjavanja šta tih sedam žena jesu meni, a nisu ništa (sad mi se mati prevrće u grobu).

Ko je uspio zapamtiti imena dvanaest Jakovljevih sinova, sa lahkoćom će savladati i sedam poetičnih imena ljupkih tetkica: Šećerka, Biserka, Subha, Zumra, Sajma, Behka i Sehka. Sve su

one rođene u rasponu od dvanaest godina na prijelazu iz devetnaestog u dvadeseto stoljeće. Imaju li se u vidu ondašnji estetski i statusni parametri, radi se o sedam nadaleko čuvenih ljepotica. Imućne, obrazovane i stasite, mogle su imati svijet pod nogama, pa ipak...

Znajući što znam, nije mi teško zamisliti i to vrijeme i njih. Jurili su konji vrani, riđi i bijeli iz ergele njihovog djeda Daut-bega, vukući luksuzne kočije po drumovima Carstva i u njima zanosne djeve. Kupovalo se po Beču i Zagrebu, teferičilo po Sarajevu i Dubrovniku. Punili se dolafi ruhom i sehare strukama bisera, zlata i dragulja. No, hajde ti znaj u kojem Ferdinandu čuču tvoje zlo i koga treba da ubiju da bi sjaj tvoje zvijezde počeo tamniti. A kad jednom počne, tu važi zakon entropije.

Neko negdje ispali hitac i pogodi usred tvoga djevojaštva. Ili ti ratni drumovi odvedu mladoga muža u nepovrat. Raskopaju se sehare i dolafi. Žalibože carske spreme kad je moraš skidati pred fukarom. A ovakve cure ne čekaju da se ko otkle vrati. Pogotovo kad ih je sedam pa se prestižu, a

nije red. Tako se poudavaše tetke moje majke uz Prvi rat, pošto-poto.

3. Red svetih sestara

Cijeli bogovetni dan je padala kiša. I vazdan su se svađali moji roditelji, na neki nov, čudan i meni dotad nepoznat način. Prije podne nisam razumjela ništa, a do mraka sam uspjela skon-tati da postoje toliki zanimljivi pojmovi o kojima život ovisi i da je sam život kao učitelj nervozan, dozlaboga konfuzan i histeričan. A što je najgore, kasnije će se ispostaviti da upravo one lekcije koje je baš taj učitelj tako zločinački čupao iz konteksta i objasnio ih zbrda-zdola najčešće is-pituje i sa začuđujućom arogancijom veli: Pojma ti nemaš! Sjedi. Jedan.

No, vratimo se prijepodnevnim, naizgled umil-jatim i nevinim razgovorima između dvoje odraslih ljudi. Svakako, onda nisam znala kako zvučni govor i govor tijela nipošto ne moraju biti usklađeni. Vjerujem u ono što vidim, kaže se, a moje tadašnje oči vidjele su otprilike slijedeće: neko je upravo gurnuo u usta kockicu čokolade i

ti očekuješ da na licu prepoznaš istu tu slatkost, kad ono – onaj se stresa, koluta očima, plazi jezik i puše kao da je upravo prožvakao feferon.

Nesklad između onoga što čujem i onoga što vi-dim upućuje me na to da je u toku neka igra i da su manevri tako hitri da ne uočavam kad je došlo do promjene igre. Čas je to igra mice (tako smo tada zvali nešto što je kasnije modificirano u iks-oks), čas ćorabake, pa truhle kobile, žandara i lopova, došo si mi na zicer – đubre, i druge još nepoznate igre.

– Hoću, kako neću – kaže otac. – Evo, trka me stoji.

– Šta bi ti falilo? I ja idem tvome devetom koljenu, i to u kojekakve Prdolježe – mati će, smiješeci se blaženo.

– I vukovi idu mome devetom koljenu u Prdolježe, zbog ovaca, naravno.

– Jah, znam. Nose im pune korpe šećera, kafe, riže, deterdženta, soli i ostalog što ne raste u Prdolježu. Tako pet-šest puta u godini, ne bi li jednom u tri godine dobili kržljivo i šepavo jan-je, koje bi i tako krepalo.

– Imaš pravo – kaže otac, a oči iskolačio kao da veli: stani, ode mi kost u grlo. A ne veli to već:

– U mojih je tetaka sve kržljivo i šepavo. Nisu se imale prilike razviti svijajući po hanovima bjelosvjetskim.

Ovdje mati navlači perje paunovo. A kad imaš takvu gizdu ne treba ti puno riječi, samo:

– Šta ćeš. Imalo se – moglo se. – Ma šta kažeš.

Imalo se – davalo se. – Haj-vaj! – smjehulji se mati. Osamnaest minuta kasnije slijedi druga runda. Servira mati: – Ona tebe poštuje više nego svog sina jedinca. – Ja mi sreće! Jedva rodila jednog idiota iz sedam pokušaja. – Zato u Prdolježu ima idiota za izvoz – balansira mati. – Makar ih ne vodaju po tuđim kućama i ne viču: igranj medo, dobit ćemo para – cereka se otac nekom „upišat ću se od smijeha“ kombinacijom, meni poznatom iz vožnje na ringišpilju. Sa malo bibera u glasu i „fuj mrcino“ porukom u pogledu, mati sliježe ramenima. Rezignirano konstatuje:

– Tebi ništa nije sveto.

– Ma jest, kako nije. Svete su mi tvoje tetke.

Sedam debelih svetica.

Šta li to znači svetica, mislim. Roji mi se u glavi mnoštvo zanimljivih zamisli, a svaka ima veze sa debelom guzičetinom. Utom stiže pojašnjenje.

– Jašta su već svetica. Sve su udate i muževi ih paze ko malo vode na dlanu.

– Kako i neće – i dalje se cereka otac. – Sedam žena, a dvadeset i pet muževa! Đulbeg sjaši, Alajbeg uzjaši!

Porazio me ovaj matematički problem. Nije se dao izračunati ni pomoću prstiju niti ijedne poznate matematičke operacije. Ko u šta? Šta s čim? Ko kome? Ako zadatak ne postaviš ispravno, ništa od rezultata. Toga sam dana odustala. Mnogo kasnije, kad je već bio izumro red svetih sestara poznat pod nazivom sedam debelih teta-ka, a poslije sahrane onog spomenutog idiota jedan od mojih daidža, nabacivši svojstveno im paunovo perje, ponosno izjavi u posthumnom ćaskanju:

– Sve su naše tetke bile vrsne jebice!

Izjava vrijedna doktorske disertacije, u kojoj su

sublimirane sve discipline ljudskog umovanja koje se u nekim višim sferama otima egzaktnim naukama, pa makar se radilo i o višoj matematiци. A samu matematiku su mi razjasnile neke od strina i tetaka iz druge generacije, inače gotovo u kompletu nevrijedni spomena mediokriteti, sa vječitim bizarnim kikotaњem ispod šape, kojom pokušavaju sakriti truhlež kako u ustima tako i u mozgu.

Svedeno na proste brojeve zvuči posno i malokrvno. Računa se primitivnom tehnikom poznatom kao tri pišem dva pamtim, ili pijačna matematika.

Helem, dvije su se tetke udavale po dva puta, dvije po tri puta, dvije po četiri puta i Behka sedam puta. Fakat, sedam žena – dvadeset i pet muževa. Aferim!

Vratimo se toku i atmosferi razgovora između mojih roditelja, bar fragmentarno, jer veći njegov dio u najkraćem izgleda kao besmisleno dugo valjanje i gnječenje limuna po stolu prije

nego što mu počneš cijediti i vjeru i dušu.

Stali smo, dakle, kod metafore „Đulbeg sjaši, Alajbeg uzjaši“, koja se u općoj upotrebi prevodi „sa zla nagore“, ali u ovom slučaju prenačlašen je akcenat na glagolu jahati. Pošto moja mati nije glupa, uočava žaoku.

– Ako na tapiji piše čiji je konj, šta je sporno u tome što ga vlasnik jaše?!

Red je na oca, koji shvata da nema elegantnog načina da se utekne iz klopke postavljenog mu pitanja, jer je isto samo po formi pitanje i, što da ne, iskorištava džokera sakrivenog u privilegiji patrijarhalnog autoriteta.

– Ja sam svoje reko. Napušta okrugli sto uz prečlasno zijevanje i trivijalan izgovor: – Ova kiša baš uspavljuje. Odoh malo prileć.

Gledam u majčino lice. Prepoznat ću ga u nekim kasnijim iskustvima kao svoje. Zbog specifičnosti iskustva neće mi biti do ogedala, ali ću sasvim pouzdano znati kako izgledam. Ovako izgleda svaka žena ostavljena na cjedilu tren prije orgazma. Kao preparirana sova.

4. Strašna nepoznata riječ

U toku je ritual popodnevene kafe. Čini se kao da je sve zaboravljeno, na moju veliku žalost. Trepereći kao tanana jasika, napeta do vriska koji samo što se nije oteo, čekam ishod. Ne usuđujem se ni biti sasvim sigurna da sam dobro čula, a kamoli vjerovati da je to moguće, ali sad više ne mogu trpjeti. U posve nezanimljivom dijelu prijepodnevnog natezanja, majka je povukla kartu – ako on neće ići, ona svejedno hoće, i povest će mene. Zato cijeli dan sjedim u ćošku, nastojeći se smanjiti što je moguće više, kako me ne bi otjerali u drugu sobu. Moram znati, što prije moram znati hoću li to i ja negdje ići.

Nije mi problematično što niti znam gdje niti kad će se ići. Samo je važno hoću li. Jasno je, dakle, da u ovom ratu navijam za oca. Pokušavam otjerati iz glave misao koja poput muhe postaje sve dosadnija što je više tjeram. Konačno je, onako nakazna, ubauljala pod zvono moje tintare i počela panično zvoniti, dižući svo moje trusno strpljenje na uzbunu. Rugala se mojoj nadi odvratnim piskavim glasom: postoji i treće

rješenje i glasi – niko neće ići!

Pomno sam pratila svaki pokret. Možda ugledam tajne naznake najvjerovatnije opcije. Mati je nalila kafu u fildžane; u svoj do vrha, u očevo prst ispod vrha. Kad je ljuta na njega, uvijek mu naspe do samog ruba, mada zna da on to ne voli i da će odliti dio kafe nazad u džezvu i reći: Duša ti je izazivati.

Zaključujem da majka nije ljuta. To znači da joj ne smeta što on ne pristaje da ide, a to dalje znači da će ona svejedno ići. Sa mnom, naravno. Ej, duboko more, alaj si plitko djeci! Šta zna dijete kako se ponašaju odrasli kada su ljuti više nego što je normalno. I šta znaš, kad si djevojčica, šta sve čini žena kad odluči stvar istjerati po svom. Oni piju kafu i razgovaraju o nekakvoj Zubejdi što je umrla prije dva dana. Mati se iščuđava kako žena može tako naprasno, na pravdi boga – veli, umrijeti usred svega započetog. Pa nadugo i naširoko nabraja sav trud i znoj nesretne žene. Govori o njenim kratkoročnim i dugoročnim planovima, kao da ih je baš njoj povjerala. Tu se skretnica prebacuje sa konkretne žene na

apstraktna filozofiranja na temu – život je tako kratak i nepredvidiv.

Nemam ja pojma čemu ova priča. Mene nes-trpljenje udavi, a ona tu bezveze čalabasa – e, moj sinko, danas jesi sutra nisi.

– Bio – ne bio – kaže otac i uvlači dugačak dim iz cigarete, polahko i pažljivo kao da mu je zadnji.

– Ne bojim se ja za tebe – s nečim smolavim u glasu govori majka. – Ti ćeš biti hiljadu godina. Briga tebe za druge. Kad nikog ne bude na svijetu, tebe će biti.

– Pa što se i ti ne ugledaš na mene? – kaže on. – Nemam kad, brinući se o svemu o čemu ti nećeš.

– Eto, džaba si se brinula. Tetka ti se po sedmi put sretno udala. I to za pastorka!

Šta je pastorak, crklo dabogda šta god da je! Srce mi se zateglo ko pračka, a oni stalno svrcu u neke krivine. Piški mi se već bogzna otkad. Sad kad je ponovo spomenuta tetka, sve mi se olabavilo. Ne mogu više stiskati. Istrčim iz sobe. Do zahoda pola ispustim u gaćice, a onda piškim najbrže što se može. Majko mila, propustit ću najvažnije, zviždi mi u glavi.

Dok se vraćam, skontam kako je vrlo rizično ponovo ulaziti u sobu. Odlučim ostati u hodniku. Sjednem na stepenice koje vode na sprat i načuljim uši.

Priča se, iz meni nepoznatog razloga, prebacila na očeve sestre. Glasovi im postaju sve zagri-janiji, rečenice kraće, riječi misterioznije. Ljudi su kao skakavci, mislim tužno, naslonivši glavu na koljena. Nikad ne znaš u kom će pravcu skočiti. Hoće li uvis ili udalj: naprijed, nazad, ustranu. Bog me ubio ako i oni sami to znaju prije nego što skoče. Odjednom je eksplodirala bomba!

– Makar nisu kurve ko tvoje tetkurine! – ciknuo je otac, lupivši šakom o sto.

– Moje tetke kurve?! Moje tetke kurve?! Šta je tebi, bolan?! Eeeee... grom ti oči izbio!

Skočila sam kao oparena. Ustrčala uz stepenice na sprat, uskočila u krevet i navukla jorgan preko glave. Svejedno, i ispod jorgana odzvanjao je povik: Moje tetke kurve!

Ako sam do tada i čula riječ kurva, onda je ona svakako bila samo magla. Riječ daleka i nepostojeća.

5. Vozom preko Bosne

Gledam iz voza strašila po njivama kako tužno okapavaju jučerašnju kišu. Jutro se isparava iz rijeke. Ptice sporo lete uzvodno. Sve na što pada pogled doima se vlažno, zgusnuto, umrtvljeno.

Ja evo nekud idem, ali se nikako ne uspijevam radovati tome. U stomaku mi je rupa kroz koju puše jutarnja svježina. Burlja po crijevima, nano-si nešto gorko i kiselo. Pomalo toga zapljuskuje mi grlo i penje se u usta. Bojim se kazati majci da mi se povraća. Kad god se popne ljigava tekućina, progutam je. Slijedeći put se popne više toga.

Naslanjam glavu na hladan prozor i zatvaram oči. Pomalo stenjem, u nadi da će mati primijetiti i upitati šta mi je. Ali, ona očito nije u ovom vozu. Zuji mi u ušima, kroz grlo pristiže veliki talas. Pokušavam ga progutati. Ne da se vratiti nazad. Stišćem zube i usne. Ali talas izbija pravo kroz nos pa onda i kroz stisnute zube kao iz prskalice. Bljujem u svim pravcima, panično pokušavajući pronaći pravo mjesto.

Sijeva mi pred očima. Grmi u ušima. Svijet se izmiče i galami. Moja mati se konačno dosjeća

da se to njeno dijete pretvorilo u fontanu. Otvara prozor i izdaje mi strogu naredbu:

– Kroz prozor! Brzo, kroz prozor!

Vješam glavu preko dopola otvorenog prozora. Arlaučem i bljujem sve što sam ikada pojela i popila. Vjetar mi vraća dio toga u kosu. Preostali dio, kao malter, nabacuje po prozoru. Svud curi i šprica.

Lokomotiva pišti. Ja ričem. Svijet se razbježao. Mati se unezgodila. Ne umijem uvući glavu na-trag u vagon. Ostavljam je vani, praveći se da nije moja. Vidim je pomiješanu sa onim strašilima. To je njihova strašna glava.

Ja sam samo dijete. Evo, sad ću se rasplakati. Ridam glasno. Uvučena sam unutra. Neću da pogledam u majku. Znam ja kako ona izgleda. Iskolačene joj oči viču: – Moje tetke kurve! Moje tetke kurve!

Nisam ja kriva što su tvoje tetke kurve! Ja sam povratila zato što sam morala! Nisam ja, već strašilo! Eto ti sad, vidi kakav je voz! Ko svinjac! Što me vodiš kad ne znam ni gdje idem! Tvoje tetke su kurve! Ako neće moj otac kod njih, neću ni ja!

Sve ovo plače iz mene. Neće da se kaže. Hoće da se plače. Tako. Stojim usred bljuvotine i plačem na sav glas kao da je čitav svijet pomro.

– Aj!!! Vidi mojih cipela! Aaaaaaj! Vidi mojih cipelaaaaa!!! – De ušuti više! Jeble te cipele!

Šutim!

Vuče me kroz voz držeći u šaci moj rukav. Nešto govori. Neću da čujem! Dižem ruke i pritišćem uši snažno. Nije me briga. Možda kaže: grom ti oči izbio. Vuče me u zahod. Vrti slavinu uprazno. Nema vode. Lupa vratima. Vuče me dalje. Svijet bulji u mene. Kao da igra mečka. Niko ne baca pare. Svi gledaju gadljivo.

Nekakav debeli čovo. Željezničar. Konduker. Šake su mu ko buhtle. Otvara vrata između dva vagona. Vjetar dere. Čovo polijeva naizmjenično u moje i majčine šake. Ja umivam sebe. Ona umiva mene. Pere mi kosu. Prstima svlači s nje bljuvotinu. Isto čini i sa haljinicom. Tresem se od studeni. Da mi je da me onaj debeli čovo zagrlji. Izgleda mi kao vrela bubnjara. Lice mu je slatko i toplo. Ko debela guzica. Uvodi nas u svoj kupe. Pita majku dokle putujemo.

– U Vranduk – kaže ona.

– Ih! Koga imaš tamo? – pita čovo.

– Udala mi se tetka prošle hefte. Danas prave pir.

– Ih! – Jest bogme. – Ih! Ma šta kažeš! – Jest, jest.

– E, fino bogami.

– Jest. Sve nas je pozvala. Odsvakle.

– Ih!

– Nema će nas nema.

– Ih!

– Jest bogme.

– E, bogami fino.

Malo šute. Onda se čovo diže. Uze svoju tašnu i reče kako mora ići pregledati karte.

– Samo vi sjedite tu – veli.

I mi sjedimo. Vozimo se vozom u Vranduk. Ja ne znam gdje je Vranduk. Ni šta je Vranduk. Ni koliko ćemo dugo putovati. Ne znam ni šta je pir. Ali šutim. Ništa ne pitam. Nije mi više hladno. I ne želim više da me onaj čovo zagrlji. Stalno govori ih. Budala.

Gledam ispod oka svoje cipele. Nema više na njima izbockanih leptirića. Sve su se rupice popunile. Prljavi kaišići tužno vise oko tankih

gležnjeva. Neću da plaćem. Gledat ću kroz prozor. Sunce prosijeva kroz oblake. Iznad njega dvije okrugle krpe neba se plave. Kao oči mog oca. Crtam kružice prstom po orošenom prozoru. Stavljam tačku u njih i vijugave repove iza njih.

– Šta ti je to? – pita mati. – Punoglavci.

6. Smak svijeta

Alaj mi je lijepa rodbina. I kako me svi ljube i grle. I svi mirišu na nešto isto. Sedam debelih tetaka behara u svili i kadifi. Haljine im poput ašlama. Sandale im na kaišiće. Nokte na rukama oknile. Sise im goleme kao Mimini hljebovi dvokilaši. Stubastim nogama krešu dok hodaju. Iz ušiju im vise careve oči, optočene merdžanom. Ne drže ruke preko usta dok se smiju. A smiju se stalno. Zubi im golemi i imaju ih više nego mi. Nakarminale se sve istim karminom. Jedu i govore polahko. Sve ostalo čine hitro.

Muževi im žgoljavi i niži od njih, svi odreda. Izgledaju ko lovačke cuke, zalizani i sjajni. Većinom imaju one tanke brčiče, kao gujavica iznad usne.

Pir je u avliji, pod grožđem. Valjda je to pir. Stolovi krcati hranom i pićem. Nešto kao vašar. Nije još ni blizu podne, a svi jedu, piju i pjevaju.

San zaspala, haj san zaspala dilber Sajma u majke...

Sav taj pir je moj rod. Moje pleme. Oni nešto slave, nečemu se vesele. Ja bih trebala nešto naučiti od njih.

Moja mati laže da otac radi i da mu je bilo plaho žao što nije mogao doći. Još kaže kako je mladoj i mladoženji zaželio sve najbolje. Dobro se drži ova moja mati dok lafinja. Kao izaslanik nekog važnog državnika. – Ovo mi je mlađa curica – govori svakom ponaosob. Kao onaj čovo ih. Onda vadi iz cekera zamotuljak ovijen natron papirom. Pruža ga raskešenoj tetki Behki.

– Nisam znala šta da ti kupim. Ko kad ti sve imaš. Pa sam ti iskerala stolnjak i tabletiće

I da nema ništa, opet bi joj iskerala stolnjak i tabletiće. I ovo je kerala pretprošle zime, dok je ljubljena tetka još bila u svom šestom braku. – Vidi, Munje, što je divan stolnjak – topi se Behka.

Munje vijuga gujavicom iznad usne i svrće očima ko kurbanski ovan. Inače, ime mu je Muris, i mlađi je od Behke četrnaest godina.

– Kud će mi bolja uspomena – mudruje Behka, kao da nije dvostruko starija od moje majke, pa će joj dobro doći uspomena kad ove više ne bude. Odnosi poklon u kuću, a odande dovodi za ruku svoje čudovište.

– Ovo je moj Musto, zlato majkino. Lutka.

A lutka je idiot nad idiotima. Starost mu se ne bi mogla odrediti ni uz pomoć ugljikovog izotopa C-14. Konverzira nekom kme-kme handrotinom od jezika, a iz uglova usana mu cure Nijagarini slapovi.

– Poljubi dušo seku – moljaka ga Behka.

Ja mahnito cimam majčin skut.

– Šta je sad? – pita ona.

– Moram piškit.

Vuče me hitro iza kuće u poljski zahod. Usput viče: – Brzo, brzo! – Vjerovatno se prisjeća kako sam usvinjila voz, pa strahuje da ću se sad upišati usred pira.

Iz zahoda se vraćam sama. Dvorište je stiješnjeno

između veće, novije kuće i nekoliko trošnih kućeraka. Popločano je oblim kamenjem između kojeg viri trava. S kraja su poredani lonci sa raznobojnim cvijećem. Čudno: prvo pomislim kako je dvorište lijepo, a onda kako je taj svijet pod grožđem nalik toj starinskoj avliji.

Još pamtim taj osjećaj dok stojim pored nekakvog drveta i gledam sav taj prizor. Uvjerena sam da me niko od njih ne vidi. Stvaran, radostan osjećaj nevidljivosti. Ja sam neko ko nije iz tog svijeta. Tu sam da bih sve to vidjela i upamtila, kao sliku, prizor koji će mi nekad za nešto trebati. U svakom slučaju, oni nemaju pojma da sam tu. Sad mi se odjednom čini da ih znam dugo, oduvijek. Ne pojedinačno već u kompletu. I ne kao već viđeno, nego kao nešto zadato. Nešto za što sam znala da ću jednom gledati i upamtiti sve, svaki detalj. Kristalno jasni oblici, mirisi, boje, zvuci.

I onda, neka druga djevojčica stoji tu pored mene. Na čudan način slična meni. Viša, krupnija, dvije-tri godine starija, pa ipak nalik meni. Nije iz njihovog svijeta, a nije ni iz mog. Ona je iz nekog trećeg. Prvo, dugo samo stoji tu i ništa

ne govori. Čeka da ja sve dobro upamtim. Kad i to bude gotovo, skoro neprimjetno mi da znak očima da pođem za njom. I ja pođem. Put je prašnjav. Uzbrdica. Ona ide žustro, nekoliko koraka ispred mene. Krećemo se u pravcu tvrđave. Ona je nijemi turistički vodič.

Ima neko svoje tajno mjesto i dovodi me u njega, jer ja ću do mraka otići. Taman sam se navikla na njenu šutnju, kad iznenada reče:

– Uskoro će Kijametski dan.

– Šta je to Kijametski dan? – pitam.

– To je jedan kratki dan. U njemu će čitav ovaj svijet propasti.

– Kuda će propasti? – pitam.

– U jednu veliku rupu.

Pokušavam zamisliti i svijet i rupu. Gledam Vranduk ispod nas. Kuće se grčevito drže uz strme padine. Čudim se kako ne kliznu u prov-aliju kad snijeg zapada. I mislim, tako će to biti. Sve će se ove kuće pustiti, otkačiti. I skrhat će se dolje u rupu, na jednu kamaru. Ispod njih će biti pir. Raspjevani, nasmijani pir. Iznad te kamare vedro nebo i na njemu mnoštvo ptica.

– Allah će smotati nebo kao list papira – kaže ona.

– Šta će biti sa pticama? – pitam zabrinuto.

Ona malo promisli pa kaže:

– Sve će se ptice klanjati Allahu.

– U rupi?! – pitam.

– Ispod Arša – kaže ona.

– Šta je to Arš? – pitam.

– To je mjesto gdje živi Allah.

– Gdje se nalazi to mjesto? – pitam.

– Na nebesima – kaže ona.

Ne umijem ovo zamisliti. Ne mogu da upratim gdje će se skloniti Arš i ptice kad Allah smota nebo. Pitam, nesigurno:

– Gdje će stajati Arš kad Allah smota nebo?

– Iznad Sirat ćuprije – tvrdi ona.

– Gdje je Sirat ćuprija? – pitam.

– Iznad Džehenema – kaže.

– A Džehenem? – pitam.

– U rupi – kaže.

Na brdu smo. U tvrđavi. Mogu da vidim rupu i u njoj pir. Preko njega zdrobljene kuće. To je Džehenem – Vranduk skrhan u rupu.

– Je li ovo Sirat ćuprija? – pitam.

– Koje? – pita ona.

– Ovo gdje smo mi sada.

Ona ništa ne kaže. Sagne se, dohvati dva kamena veličine jajeta. Jedan pruži meni. Primakne se kamenom zidu i počne jednolično lupkati svojim kamenom. Kad upratim ritam, stanem i ja kucati svojim. Domalo, vijenac brda, zaokružen povrh Vranduka, odgovori. Hiljade ruku kuca kamenom o kamen. I sve se okreće kao ringišpil. Znam, ovo je kratki Kijametski dan, ali ne brenem. Nije me strah. Gledam u nebo, a njega kao da nema. Sunce je u zenitu i vrti se kao zvrk. Zrakama pridržava vrhove brda kao leteće stolice na ringišpilu. Sve kuca kao jedno ogromno srce i stenje: HU – HU, HU – HU... Vrti se čitav svijet u svojoj posljednjoj vožnji na ringišpilu. Ne znam kuda idemo i hoću li više imati priliku da pitam. Odlučim se i pitam sada, nadvikujući ritam Kijametskog dana:

– Šta je to kurva?!

– Ne znam – kaže ona začuđeno. – Nije nam efendija to objasnio.

Kad umrem da se smijem

1. Mural iz Vozuće

Na zidu napuštene kuće u Vozući kod Zavidovića pronađena je pjesma. Iznad pjesme poruka:

Ovdje je još jesen i kiša pada. Riješio sam, sutra ću otići. A prije nego odem, ostavljam ti ovu pjesmu, pa je prepisi, ako hoćeš. Da sam imao boje, radije bih slikao na ovom zidu. I nemoj ostajati ovdje ako nije tvoje! Noću samo od sebe škripi. Ne možeš oka sklopiti.

SAMO SE PRAVE Zamisli! Kad su nas već sve pobili, tad smo, plemenitim hvala, dobili oružje. Tek da imamo čime zaslužiti suđenje za ratne zločine. Ako! Dok smo se branili golim mozgovima raskomadanim po asfaltu, bacajući se na brda otkinutim nogama, bijasmo bijedni crvi. Tako!

Hitra je evolucija, pravednima hvala, od crva do hijene. A one žene srebreničke samo se prave da su žive.

Bauljaju svijetom, a pobijene. Jašta! Vezete po jastučnicama priznanje. Svi su vaši,

posmatračima hvala, zatečeni na mjestu zločina. O, mrtve žene, vi biste svjedočile svojim ubijenim očima?! Rašta? Svi smo balkanski koljači. Demokraciji hvala, predat ćemo zločince. U Hag one u vrećama, lažovčine iskasapljene! Samo se prave da su mrtvi, a živi kao i njihove žene. I šta?! Tebe, što si zaslužan za mir u Bosni, molimo – oprosti! Siromašni da lijevamo od zlata kolajnu, otkinutim prstima u đerdan ti nižemo srebreničke kosti!

2. Iskaz haškog svjedoka broj 28

O čemu sam mislio one noći na kamionu kad su po trojicu skidali za smaknuće? Mora biti da i krvniku nešto po zlu pođe i ne može svaki metak ubitačan biti i, mislio sam, ovo nije noć moga smaknuća.

Nisam se molio Bogu jer se sjećao nisam nijedne riječi što bi na molitvu ličila i mislio sam, ja nikad ljubio nisam. Pa zar bi se moglo otići tako, a nisi ničiji. Nisi nikome srcu prirastao, pa da te upamti. I mislio sam, desit će se nešto.

Ne da sam se uzdao u njihovu milost, pa da će

me pustiti i ne da ću se praviti mrtav i pasti prije pucnja, već da me ničiji metak neće htjeti bez moje želje, bez molitve, ničijeg. Nevinog.

I mislio sam, da mi je da ne drhtim ovoliko.

3. Iskaz haškog svjedoka broj 119

Rekli su da poneseo najnužnije. Koraćao sam uz majku. Imao sam trinaest. Nosio knjige i teke. Valjda će tamo gdje nas vode biti škola, pa ću nastaviti sedmi.

Nisu me pustili sa ženama u autobus, pa se mati držala za me, plakala i preklinjala.

Onda je jedan vojnik, malo stariji od mene, udario majku puškom po rukama, pa me se pustila moja mati. U ruci je još držala svoju torbu i ja sam vikao:

Čuvaj mi stvari! To je za školu pribor! I ne boj se! I tako je otišla nekud moja mati. I sa njom moje stvari. I moje djetinjstvo.

Gdje su nas povelili nije bilo škole, već velika rupa. I buldožeri. I vojnici sa puškama, malo stariji od mene. I jedan krupan. On nije ni na koga pucao. Samo je vikao: – Pali!

4. Posjeta ministrice izbjegličkom kampu

- Dobro je... Dobro je...
 - Fali li vam šta?
 - Ne fali. Bog dao, pa nam više ništa ne fali.
 - Želite li se vratiti?
 - Kuda?
 - Pa... u... odakle ste?
 - Iz guzice pasije.
 - Ovaj... jest ti nano ovaj dedo šaljivdžija!
 - Jest.
 - Želiš li se ti nano vratiti?
 - Kuda?
 - Pa... u... odakle si?
 - Iz gujice pasije.
 - Ovaj... dedo iz guzice, a ti iz gujice? Kako to?
- Aaaa... jeste vi meni šaljivdžije!
- Jesmo, fala Bogu.
 - Jeste li zadovoljni smještajem u kampu?
 - Jesmo, fala Bogu.
 - Kako vas zdravlje služi? Jeste li zdravi?
 - Jesmo, fala Bogu.

- Ženo, dodaj mi tablete za umiranje!
- Koje su boje i u kojoj su kesi?
- Istresi plavu kesu, pa nađi žute tablete što su dobre zasvašto.
- Popij prvo ove za srce i ove za glavu, da ti je lakše mrijeti.
- Neka! To ostavljam tebi, ako te srce za mnom zaboli, il te zaboli glava oko zaostavštine. Oporučujem ti svih osam kesa tableta za život. A sad mi nađi one žute što su za umiranje i jednu onu od koje se smije.
- Nemoj bolan, eto vidi kakav si... Ni sa onom ženom ništa ljudski ne progovori, a haman je fina.
- Sebi je. Daj ti meni moju tabletu.
- Što će ti još, dragi Hazime, već si tri danas popio?
- Neka sam. Hoću još jednu. Kad umrem, da se smijem.

Bekiru se prikazalo

– Šta to bi s tobom, Bekire? Ti već tri dana ležiš bolestan, a nikada bolovao nisi.

– Šuti. Nikom ne kazuj ni za živu glavu, već pritvori vrata, pa mi se primakni. Nije mrijeti onom ko je mrtav, ma nije ni ovako, živjeti onome ko živ nije. Već evo da ti kažem šta je.

Sa četvrtka, uoči lijepog petka, evo je treća noć od toga, prikazalo mi se, pobogu si brate, nećeš mi vjerovati. Niti bih ja vjerovao tebi da ti meni ovo pričaš. Vraćao sam se na biciklu ispod Borika, moglo je biti oko pola noći. Otkad znam za se tuda prolazim i u gluho i u svako drugo doba. Sve do jednom, kazat ćeš. A i jest tako.

Taman sam prispio između dva mezarja, kad čovjek nakav, veli: Stander malo dok prođe dženaza! Sjašem ja s točka, a sve mi u glavu ne ide otkud u po noći dženaza. Kad, otvori se kapija u groblju poviš ceste i, nećeš mi vjerovati, idu ljudi, svi isti – ko braća, a ima ih ne pitaj koliko. Nose tabut preko ceste, pa ga u ono doljnje groblje unesoše, a ja ću ti upitat onog što stoji kraj

mene ko je mejt i šta ovo oni čine. Veli: Gore su dobri, a dolje su oni što nisu, pa u ovoga prevagnulo da nije. Mi smo oni što ureduju, a svugdje ti se, brate, mora red znat. Nego, kad si se već zateko, pomози nam nišane pomijenjati.

Ostavim ti ja biciklo na cesti, pa udarim za njim. Pomećem nišane i taman stanem podno kabura da Fatihu proučim, kad – ne dô ti Bog dragi – sam, bez ičije ruke, fenjer se nad grobom upali. Onih što su nosili dženazu, nigdje nikog. Ja sam stojim usred mezarja, ruke podigo, nanijetio dovu... i čitam na nišanu, ne mogu očiju odvratiti: „Ovdje leži rob Božiji, Hadžismailović Bekir“.

– Uh, ma šta kažeš, dragi Bekire?! Jesi li šta pio te noći?

– Nisam, već ako nije otprije ostalo u meni.

– Gdje si bio? Da nisi nagraisao?

– Gdje god da sam bio, moj brate, nisam više, već sam nako kako piše na nišanu.

– I šta ćeš sad, jadan bio, Bekire?

– Šta ću?

Gdje sam, tu sam. Ležat ću, dok me ne uznesu brdu oni što me snesoše strmu.

I tetki Zori se prikazalo, ali nešto drugo, i davno. – Ma eto, jest onda, još u onom ratu, kad je moj pokojni tata Pero pošo u partizane. Izveo on konja iz štale, natovarenog nečim, ne znam čime, bilo je pokriveno. Ja od čeljadi najstarija bila, pa me izbudio, možda, vako, oko pola tri. Pokojna bi baba uvijek reci da su to najgluvlja doba i da se tad nekakvo kolo okreće između neba i zemlje, ali samo ondje gdje ima voda kakva. Nije vražije nego ne znam kakvo, neko drugo, zaboravila sam.

I, moja Seko, povede ti tata mene do Đokine kuće u Bukovici Donjoj da, kad svane, konja kući vratim. Kad smo mašili Stojanove vrljike, i taman bili spram njegove vodice, prisjeti se tata da je nešto važno zaboravio, pa se zaokrene i vrati po to, a mene i konja ostavi na Stojanovom zobišću. Ja sam tad curetak bila, četrestu uzela, i nije me bilo plać strah, već mi je bilo izasna, pa 'ladno, a tate nikad natrag. Odjednom, konj stade rzat, kad ja, a ono kraj vodice vile, moja Seko, kolo igraju. Sve na njima bijelo, il je ko malo plavo.

Kose im duge i isto plave, nako ko zlato. Da ti je to bilo vidjeti, sve se sjaji. Iznad glava im ko da je po komad Mjeseca, a nije, on je bio čitav na nebu.

Bog zna koliko su tako igrale. Ja se nisam smjela s mjesta pomaknuti, a konj je stalno rzo, a ne bi da i' nije i on vidio. Sve je to tako bilo dok se nije tata vratio, pa mu ja pokazala prstom, a ne valja se na vile prstom pokazivati. Upitam ga je li vidio, a on će:

– 'Ajd požuri! Ako zakasnim, oni odoše, neće me čekati.

Nije puno prošlo, pa je pogino tata. Nisam ga više nikad vidjela, pa i ne znam da li je i on vidio vile.

Umirovljeni domar Matan je čuo na daljinu. Doduše, samo jednom.

– Da. Ovoga, tu se ne radi o meni, nego o momemu mlađemu bratu Alojziju, koga svi zovemo Lojza. Naime, u to smo vrijeme Lojza i ja radili u istoj školi. On je podučavao tjelesni odgoj. Svirao

je i gitaru, za svoju dušu. I pisao je pjesme. Nas dva smo živjeli skupa u didovoj kući. Povrh kuće je bio voćnjak, a uz sami put što je vodio dalje u šumu, jedan veliki stari brijest.

Ispod njega je Lojza provodio gotovo sve slobodno vrijeme. Tu je pisao pjesme i svirao neke stare španjolske i sefardske melodije, to je najviše volio.

Živjeli smo sami, a on se sve manje prihvaćao poslova u kući i oko kuće, pa sam se ja ponešto ljutio na njega. Držao sam kako suviše dangubi ispod brijesta. On me onda stane nagovarati da se i ja primaknem drvu i oslušnem. Sprva sam smatrao da me zavatlava. No, kako me on stane moljakati, ja se jednom prikučim i oslušnem.

– Ništa ne čujem – kažem, a i dalje mislim kako me kani namagarčiti.

– Ma... kako ne čuješ? – kaže. – Brijest već nekoliko dana ne prestaje pjevati.

Tad ga ja zagledam malo bolje – Lojzu, hoću reći – i vidim kako mu se oči čudno sjaje. Plivaju na nekakvome odbljesku kao na suzama. Opet se umirim i oslušnem, ali ne čujem ništa doli šum

lišća u krošnji. A Lojza se ražalostio i veli mi:

– Moj Matane, nemaš ti ušiju za toga. Tebi je crkveni zbor vrhunac glazbe.

Lojza nije odlazio u crkvu, a mojemu pjevanju u zboru rugao se govoreći kako bi i slavuji po Gospodinovoj zapovjedi nastanjivali crkve kad bi se naše pjevanje doimalo Gospodina, a ne bi – veli – bižali u šumu. I da je, veli, šuma Božje zdanje, a ne crkva. Pa je onda trunio o Petru Panu i još kojekakove besmislice.

Potkraj kolovoza, jedno jutro pili smo nas dva kavu prid kućom. Lojza se, doduše, nije ni dotako kave, već je donio sa sobom bilježnicu iz koje mi je, mimo moje volje, pročitao pjesmu o brijestu. Veličao je u njoj svaku njegovu granu i svaki list ponaosob, kao da bi pjevao o kosama ženskim. Još je pjesma kazivala i o dalekom putu na koji se brijest sprema, pa sam se ja bezmalo čudio kako to da moj brat više Božjih darova vidi u običnome drvu nego u meni.

Sjedio sam šutke, a on se diže, pa će malo zastati gledajući me pravo u oči, a potom će kazati:

– Sad ću ja, samo da nešto vidim.

On se izgubi iza kuće, a ja sam i nadalje sjedio i nisam mislio o njemu već o sebi. Bilo je mirno i vedro jutro, bez imalo vjetra.

Odjednom je zašumilo lišće u krošnji i nisam se iznenadio tomu već kad sam se dosjetio da prid kućom nema niti jedno drvo! Tada sam skočio kao opčinjen i potrčao za tim šumom što je bivao sve jači. Trčao sam i trčao uzbrdo, ne smećući očiju sa brijesta. Onaj se šum sada već bio preobličio u strašno urlikanje. Ja sam i dalje trčao, ne mogavši se sjetiti niti jedne molitve, a uši su mi pucale od jezivoga plača i urlikanja koje je dolazilo iz krošnje brijesta.

Uspio sam stići u zadnji tren, kad je već Lojza bio odigao jednu nogu sa tronožnog stolca, dok je rukama pridržavao omču oko vrata.

Imširu zvanom Pujdo, iz Željeznog Polja, nije se ništa prikazalo. On je to doživio. Stvarno.

– U ono je vrijeme moj babo Mehmedalija ležao u zatvoru u Zenici. Bio je pred Esom bricom kazo nešto što se nije smjelo pred bricom ka-

zati. Ja sam išo tad u prvi razred i bio sam mu najmlađe dijete, pa sam ga bio poželio više neg drugi. Nisam mogo ni jesti ni spavati. Svunoć sam zamišljao kako babo otvara vrata i viče: Ma đe je moj Pujdo?

Ja onda skoćim i šoram se s njim zaprave, a on viče: Bit ćeš ti meni ko Simens-Martinova peć! Ja nisam znao kakva je to peć, al sam znao da babo mene najviše voli.

Kad se prikućilo da babo treba bit pušćan iz bajbokane, ja sam i dan i noć plako i molio mame da idem sa amidžom prid njegov. I opet ona meni ne bi dala da nije amidža Hamzalija kazo da će me dobro čuvat i utoplit, jer zaboravio sam reći da je bio februar i snijeg meni do ramena.

Moj je amidža imo konja i velike saone na kojima je svijetu dovlačio sijeno i drva, a i drugo šta je trebalo. Pa je reko da je najbolje da idemo saonama po babu, jer voza i autobusa valja čekati, a i svijet je svakakav. More se, kaže, rugati i babi i nama.

Tako smo mi krenuli prija sabaha, dok je još bio mrak. Mene je amidža metno na naramak sije-

na iza sebe i dobro me pokrio ovčijim kožama. Reko je: Ti sad spavaj, a kad se probudiš, tvoj će babo stajat pred tobom i moći ćeš ga izgrlit do mile volje.

Ja nisam mogo odmah spavati, al kako su stalno zvonili praporci na konju, to je mene zafrkalo pa sam zaspo. Sanjo sam da je babo došo kući i doveo sa sobom berbu Mulu pa mu kaže: Deder, Mulo, odžeraši mi Pujdu, nek je pravo muško i nek se nikad ničega ne boji!

Utom sam se probudio. Al nisam bio ni u kući ni kod zatvora, već sam ležo na snijegu i nije niđe ničeg drugog bilo osim snijega.

Nije bilo ni amidže, ni konja, ni saona. I onda nisam znao šta ću, jer sam moro plakat, a sve ko da sam čuo kako mi babo govori: E jebem ga, Pujdo, nisi žensko, što plačeš!

Al ja sam svejedno moro plakat. I stao sam vikat: Baboooo! Baboooo! Plako sam i viko bogzna koliko, sve dok se odnekle nije pomolio babo, pa mi veli: E moj Pujdo, samo sam te zafrkavo da vidim koliko si muško.

Onda me podigo u naramak i odnio u neku

špilju. U njoj je bilo mračno, pa je babo upalio fenjer, onaj amidžin. Naložio je veliku vatru na sredini špilje. Dao mi je i lončić mlijeka da popijem, a onda je stavio balu sijena ukraj pećine, pa je na to još nastero ovčijih koža. Ja sam tu lego, a on me dobro pokrio i reko: Sad ti slobodno spavaj, a ja još moram nešto sa milicijom tražit. Ha nađemo eto mene, pa ćemo kući.

Tako sam ja zaspo i spavo, spavo, sve dok nisu došli milicajci sa cukama, a s njima i babo i amidža. Tu su milicajci pušćali babu iz zatvora i kazali mu: Nosi svog Pujdu kući! Već te dva dana i noći čeka ovdje.

A moj je babo mene nosio i plako, pa sam ja sve htio da mu reknem da nije nikako muško, al nisam mogo. Nešto mi je sve stiskalo grlo. Nešto ko škomrak.

Prošle su otad i godine, pa su oni meni objasnili da sam one noći ispo sa saonica i da se sve ono kasnije meni prikazalo. Ja to njima ni danas ne vjerujem. Kako god se sjetim, ono je meni bilo stvarno nako kako sam reko.

Dedo Edhemaga je pročitao mnoge knjige na njemačkom, arapskom i svom jeziku, pa mu se možebit zato nije ništa posebno prikazalo. Ali nešto ipak jest.

– Nije ti ni od kakve koristi ono šta ja o tome mislim, već de ti meni kaži, imadoše li oni ikakvog haira od toga? Jer, što god doprinese da čovjek od toga bolji postane, ili da ga od kakva zla sačuva, istinito je da od toga ništa istinitije nema, baš kao i dan što nam se prikaže da bismo u njemu vidjeli pronaći bobak za đerdan što ga zovemo život.

A i život se nekom prikaže, a nekom jok!

//////////**Fadila Nura Haver**

rođena je 1956. u Maglaju. Od 1998. živi u Sarajevu. Piše i objavljuje poeziju i prozu, radi kao kolumnistkinja i radio novinarka.

Za svoju zbirku pripovjedaka *Kad unrem da se smijem* dobila je 2004. književnu nagradu Naklade Zoro (Zagreb/Sarajevo) za najbolju zbirku priča, a 2005. u izdavačkoj kući Zoro izašao je njezin lirski dnevnik *Plavi konji*.

HALLOWEEN

Neko je pozvonio na moja vrata i nestao. Ne znam kako mu je to pošlo za rukom u zgradi bez lifta, u hodniku koji je bubnjao kao rezonantna kutija. Pred vratima me je sačekala poštanska pošiljka. Podigao sam paket s lakoćom. Bio je veličine duplog pakovanja bajadera ili nekog sličnog konditorskog proizvoda. Ne znam zašto sam odmah pomislio na slatkiše. Odavno nisam dobio neku sličnu pošiljku. Vratio sam se u sobu i brže-bolje je raspakovao. Naposletku se preda mnom, na dnu potrganog cveta od kartona i hartije, ukazala nesvakidašnja stvar. Bila je to plitka kutija od lakiranog drveta koja je odozgo bila zaptivena staklom. Samo na jednom mestu, kroz kružni otvor na staklu, kao veliko znatiželjno oko provirivalo je okruglo požutelo

////////////////////////////////////gost u knjizi
Saša Ilić

dugme za biranje frekvencija; očigledno, davno otpalo sa nekog radio aparata. Unutrašnjost kutije imala je pregrade različitih dimenzija, ispunjene najraznovrsnijim sadržajem: fotografijama, starim autobuskim kartama, paklom cigareta, kamenjem, bezvrednim banknotama SRJ, dok je u jednom uglu, dijagonalno od dugmeta, bio čiodom priboden veliki leptir raširenih krila. Svaki pregradak bio je numerisan. Pokušao sam da okrenem dugme i ubrzo ustanovio da je taj moj pokret pomerio fotografiju naniže. Dugme je, zapravo, bilo deo mehanizma koji je pokretao fotografije otisnute na traci od pauza. Gledao sam nekoliko časaka taj sabijeni svet pod staklom ne znajući kako da pročitam poruku koju je ta *mixed media* nosila, a onda se pod kutijom pomolilo i pismo. Bilo je upućeno meni, začudo, napisano rukom.

Pisala mi je izvesna Leila T. iz Amsterdama, gde je studirala međunarodno pravo. Pročitala je nekoliko mojih tekstova na sajtu *YellowCaba* posle čega je odlučila da mi se javi. Jednoga dana,

pisala je Leila, u maloj amsterdamskoj galeriji *Akinci*, pored radova Ilye Rabinovicha i Edwina Zwakmana, naletela je na ovaj umetnički rad koji je bio potpisan samo inicijalima „A. C.“. Stajao je u uglu galerije, nedaleko od Zwakmanovih fotografija unutrašnjih dvorišta koje su se nizale, besmisleno ponavljajući istu strukturu, povremeno narušenu nekom izvrnutom kantom za đubre ili skrivenom barom nadomak ograde. Rad A. C., međutim, nije privukao Leilu samo zbog prepoznavanja jugoslovenskih koordinata u njemu, već i zbog priče koju je posle nekoliko poseta uspela da rekonstruiše. Naposletku, bila je ubeđena da je anonimni umetnik ili umetnica zaista poticao/la iz njenog grada, Priboja, gde je ona nekada živela s majkom. Drugačije nije mogla da objasni sebi tu koincidenciju, kao ni poznavanje svih detalja koji su bili vezani za priču, koja se nalazila ne samo u podtekstu rada A. C., već i Leilinih porodičnih sećanja. Proučavajući škrto uputstvo, koje je stajalo pored bezimenog rada na zidu galerije, Leila je ustanovila da je svaki segment rada bio zapravo jedan punkt u

strukturi događaja koji se zbio 22. oktobra 1992. na autobuskoj liniji Rudo-Priboj.

Pokretanjem dugmeta sa radio aparata dolazilo se na poziciju 6:30. (Bilo je to vreme polaska autobusa sa putnicima iz Sjeverina.) Ta pozicija je otkrivala mutnu fotografiju vojnika pred spaljenom kafanom „Amfora“ u selu Mioče, gde je autobus zaustavljen. U susjednom pregratku se nalazila zgužvana pa ispravljena autobuska karta na kojoj je rukom bila ispisana destinacija putovanja. Ispod se nalazio otvoreni mehanizam starog džepnog časovnika. Kazaljke su pokazivale 16h. (Vojnici su izveli zapravo šesnaest putnika, Muslimana iz Sjeverina. Otvoreni satni mehanizam sugerisao je da se radilo o združenoj akciji militarnih formacija s obe strane granice.) Okretanjem dugmeta na poziciju broj dva, pojavljivala se fotografija nekog školarca, snimljenog s leđa. (Preživio je samo trinaestogodišnji dečak koji je po povratku iz škole doneo strašnu vest kući.) Ispod je počivao isečak sa korica neke knjige koja se zvala *Lovljenje vetra*. (Bila je to

zapravo knjiga ispraznih intervjua tadašnjeg predsednika SRJ, koji je obećavao da će nešto učiniti povodom otmice, ali je ubrzo zaboravio na nemili događaj.) Sledilo je ispresovano paklo cigareta „Point“. (Zarobljene su potrpali u kamion, koji se potom na putu pokvario. Na mestu gde je stao, pronađena je zgužvana kutija ovih cigareta.) Strelica potom ukazuje na znak crvenog krsta i pilepljeni pramen plave kose. (Zarobljenici su bili transportovani u bivši rehabilitacioni centar/hotel „Vilina vlas“, posle čega im se gubio svaki trag.)

Leila je odmah posle svog otkrića kupila ovaj umetnički rad. Međutim, dugo nije mogla da dešifruje pojavu leptira u donjem desnom uglu. Tragala je za objašnjenjem, a onda joj se odgovor sam ponudio jednog dana. Bio je to noćni leptir, *Agrius convolvuli*, poznat po velikim migracijama. Prirodno stanište mu je Severna Afrika. Pesnik Ibrahim Hadžić ga je otkrio i u oblasti Sandžaka. Dopire i do Beograda, a viđen je i u Srednjoj Evropi. Očigledno se nepoznati umet-

nik odnosno umetnica mnogo dublje identifikovao/la s tim noćnim stvorenjem. Nosili su iste inicijale. I bili su, po svemu sudeći, baš kao i Leila, emigranti.

//////////////////////////////////////**Saša Ilić**
rođen je 1972. u Jagodini. Do sada je objavio koautor-
sku knjigu *Odisej* (1998), knjigu priča *Predosećanje*
građanskog rata (2000) i romane *Berlinsko okno* (2005)
i *Pad Kolumbije* (2010). Priredio je zajedničku knjigu
mladih pripovedača *Pseći vek* (2000) i zbornik tekstova
Kako čitati (2005).

Jedan je od pokretača i urednika podlistka za kulturu i
društvena pitanja *BETON (Danas)*. Sa redakcijom pod-
listka, priredio je dve knjige eseja i satiričnih tekstova:
Srbija kao sprava (2008) i *Antimemorandum-dum* (2009),
i koordinirao projekat dvosmernih antologija između
Srbije i Kosova (*Iz Beograda, s ljubavlju; Iz Prištine, s*
ljubavlju, 2011).

edicija **MALA KUTIJA**, treće kolo / knjiga 5

Fadila Nura Haver

SEDAM DEBELIH TETAKA

gost u knjizi: **Saša Ilić**

Grupa 484

Izdavač: Grupa 484/www.grupa484.org.rs

Za izdavača: Vladimir Petronijević

Izabrala i uredila: Ružica Marjanović

Autori teksta na poledini:

Sead Rujević, I razred gimnazije

Dženana Hamzić, II razred medicinske škole

Nebojša Novaković, IV razred gimnazije

Lektura i korektura: Slavica Miletić

Grafički oblikuje: Škart

Štampa: Standard 2

Beograd, 2012.

Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije kroz projekat Podrška civilnom društvu koji sprovodi GOPA Consultants. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost autora i izdavača i ne predstavlja stanovišta Evropske unije.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.4(497.6)-32

821.163.41-32

HAYER, Fadila Nura, 1956-

Sedam debelih tetaka / Fadila Nura Haver.

- Beograd : Grupa 484, 2012 (Beograd :

Standard 2). - 56 str. ; 14 cm. - (#Edicija

#Mala kutija / [Grupa 484]. #kolo #3 ; #knj.#3)

Tiraž 500. - Fadila Nura Haver: str. 45. -

Saša Ilić: str. 53. - Sadrži i: Halloween /

Saša Ilić.

ISBN 978-86-86001-53-5

COBISS.SR-ID 191567116

Paul Polansky: A gdje je moj život? (izbor)

Ljiljana Dirjan: Privatni svjetovi (izbor)

Alek Popov: Kovači

Neven Ušumović: Slavujev jezik

> **Fadila Nura Haver: Sedam debelih tetaka**

Zašto treba čitati ovu knjigu?

- Jer nije sve tako jednostavno kao u udžbeniku istorije.
- Jer se smejemo gorko i pomalo razneženo.
- Jer upoznaješ svet o kom mnogi pričaju, a o kom ti ne znaš gotovo ništa.
- Jer piše tako živo da nam se čini da se sve to baš nama dogodilo.